

Lausunto

26.6.2017

Opetus- ja kulttuuriministeriö
PL 29
00023 Valtioneuvosto

Viite: OKM022:00/2015

Työväenmuseo Werstaan lausunto ehdotuksesta museopoliittiseksi ohjelmaksi

Opetus- ja kulttuuriministeriö on pyytänyt 24.3.2017 lähetetyssä kirjeessä Työväenmuseo Werstasta antamaan lausunnon ehdotuksesta museopoliittiseksi ohjelmaksi. Työväenmuseo Werstaan museonjohtaja Kalle Kallio on ollut ehdotuksen laatineen työryhmän jäsen, joten museo kiittää lämpimästi näin syntyneitä mahdollisuuksia vaikuttaa ehdotuksen sisältöön. Pääpiirteissään Työväenmuseo Werstas on tyytyväinen syntyneeseen ohjelmaan ja tässä lausunnossa esitettävät huomiot ovat pikemminkin hyvää kokonaisuutta täydentäviä havaintoja kuin perustavaa kritiikkiä ohjelman päälinjoja kohtaan.

Ohjelman julkistamisen jälkeen on museoalalla käyty keskustelua siitä, miksi museoiden näyttelytoimintaa ei laajemmin käsitellä ohjelmassa, vaikka varsin huomattava osa museoiden resursseista kohdistuu juuri näyttelyihin. Tämä tulee esiin myös ohjelmasta jo annetuista lausunnoista. Tähän ratkaisuun päädyttiin työryhmässä paljolti siksi, että näyttelypolitiikka on kunkin museon omassa päätösvallassa oleva asia, jota ei voi eikä ole suotavaa ohjata valtakunnallisesti ministeriön tai Museoviraston taholta. Esimerkiksi museoiden rahoitus ei ohjaa tuottamaan tietynlaisia näyttelyitä. Vaikkapa ajatukset perusnäyttelyiden roolista ovat monissa museoissa muuttuneet viime vuosien aikana ja museot toteuttavat hyvinkin erilaisia mutta menestyneitä näyttelyohjelmia omista lähtökohdistaan. Vastaavasti ohjelmaan ei sisällytetty muitakaan museotyön perustehtäviä ja nykytilan kuvausta, kuten vaikkapa luettelointia, konservointia, museokauppoja, kahviloita, ravintoloita tai pedagogiikkaa, vaikka nekin työllistävät merkittävästi. Samantapaisia puutteita voisi keksiä muitakin.

Ohjelmassa keskityttiin niihin tulevaisuuden teemoihin, joita voi ja kannattaa museopoliittisilla toimilla ja linjauksilla nyt ohjata. On erittäin vaikea valtakunnallisesti määritellä, millainen näyttelytoiminta lopulta auttaisi toteuttamaan ohjelmaperin visiota. Millaisia näyttelyitä tarvitaan vuonna 2030, jotta meillä olisi Euroopan ajankohtaisimmat museot ja innostuneimmat asiakkaat? Entä millaisia näyttelyitä ei tarvita? Näihin kysymyksiin löytyisi toki lukemattomia kelpo vastauksia, jotka tosin kovin helposti sulkisivat ulkopuoleltaan monenlaisia tulevaisuudessa menestyviä näyttelyratkaisuja ja kohteita. Näyttelytoiminnan ylhäältä ohjaamisen sijaan olisi parempi vain luottaa

museoiden taitoon toteuttaa elävää näyttelypolitiikkaa, joka vastaa tulevaisuudessa tunnistettaviin laajoihin yhteiskunnallisiin tavoitteisiin ja ajankohtaisiin tarpeisiin.

Museoalan mielipidevaikuttajat voivat toki ennustella tulevia näyttelytrendejä, mutta ei kai ministeriön tehtävä ole asettaa tavoitteita näyttelyiden sisällölle tai toteutustavoille. Museopoliittista ohjelmaa ei liioin tarvita museoalan oppikirjaksi tai museotyön hyvien käytäntöjen jakamiseen. On totta, että edellisessä Museo 2000 -ohjelmassa (s. 62–63) valistettiin lukijoita muun muassa erilaisista näyttelymuodoista ja asetettiin yksi tavoitekin (kiertonäyttelyt). Tämän päivän lukijalle tuo teksti kuulostaa kuitenkin valitettavan vanhanaikaiselta ja näin helposti kävisi nytkin, mikäli näyttelytoiminnasta laaditaan vastaava alaluku uuteen ohjelmaan. Näyttelyitä käsittelevästä luvusta tulisi väistämättä ympäröivää kuvaus tämän hetken näyttelytoiminnasta vailla mielekkäitä tavoitteita.

Kun uuden ohjelman sisällöllisiä rajoituksia tehtiin, työryhmän tavoitteena oli täydentää tekstiä runsaalla kuvituksella, joka kertoisi siitä kirjosta, mitä museoissa nyt tehdään – kuvitus jäi kuitenkin ehdotusta varten kokoamatta. Sovimme, että varsinaiseen tekstiin ei sisällytetä nykyhetken kuvausta ja näyttelyistä kirjoittaminen rikkoi todennäköisesti tämän linjauksen. Uskoakseni museokentän kritiikki tässä asiassa olisi ollut huomattavasti loivempaa, mikäli näyttelytoiminta näkyisi ohjelman kuvituksessa. Mahdollisesti kritiikkiin voisi tyylikkäästi vastata kirjoittamalla hyvin kuvitetun tietoruuuden museoiden näyttelyistä ja alan hienosti kehittyneistä kävijämääristä, jossa ei kuitenkaan asetettaisi epävarmoja tulevaisuuden tavoitteita.

Erikoismuseojärjestelmän kehittämistä käsitellään omassa luvussa (s. 37–38), jonka ajatuksena on nimetä nykyiset valtakunnalliset erikoismuseot valtakunnallisiksi vastuumuseoiksi. Nimenmuutos on perusteltu ja mahdollistaa paremmin kansainväliset rinnastukset sisarmuseoihin, joita toimii monissa maailman maissa. Ve-museoiden osalta museolakia uudistettiin jo vuonna 2015 ja museoiden tulee vuoden 2018 loppuun mennessä osoittaa täyttävänsä uuden lain kriteerit. Tämä arviointikierron hallinnollisesti vaativa ja sen seurauksena on mahdollista, että kaikkia ve-museoita ei tulla edes nimeämään valtakunnallisiksi vastuumuseoiksi. Koska ve-museoiden kehittämiseen on 2010-luvulla kohdennettu paljon huomiota, tuntuisi perustellulta, että valtionosuusjärjestelmän uudistamisen yhteydessä tehtävät muutokset nojaisivat jo tehtyyn kehittämistyöhön.

Museopoliittisen ohjelman selkeä painopiste on aluemuseojärjestelmän uudistaminen ja kehittäminen, eikä tämän työn rinnalla ole tarkoituksenmukaista myllätä parhaillaan uudelleenarvioitavaa ve-museoiden verkostoa. Vastaavasti Kansallisgalleria ja Museovirasto jäävät ohjelmassa hieman sivurooliin, koska niitäkin on uudistettu 2010-luvulla. Jossain määrin aluemuseoiden jo antamissa lausunnoissa on havaittavissa sellaista ikävää vastakkainasettelua, että ve-museoiden asema pitäisi kyseenalaistaa samalla, kun alueellisten museopalveluiden epätasaisuuteen on kiinnitetty huomiota. Näkemykset johtunevat osin siitäkin, että lausunnonantajat eivät tunne ve-museoiden uudistustyötä ja käynnissä olevaa arviointia. On syytä huomata, että nykymuotoinen aluemuseojärjestelmä on toiminut 1980-luvun alusta lähtien ja siihen sen jälkeen tehdyt muutokset ovat olleet varsin vähäisiä. Museopoliittisessa ohjelmassa esitetyt aluemuseoiden muutokset johtavat toteutuessaan merkittäviin, useita vuosia kestäviin uudistusvaiheisiin ja palvelutason paranemiseen. Tähän liittyen on jo tehty kohdennettuja selvityksiä mm. kulttuuriympäristön hoitoon liittyvien toimintojen osalta ja alueellisen

vastuumuseojärjestelmän toteuttaminen vaatii vielä runsaasti suunnittelua niin valtakunnallisesti, maakunnissa kuin museoissakin.

Museoalan kehittämisen painopiste on perusteltua asettaa nyt aluemuseojärjestelmän uudistamiseen. Vaikka ruuhka-Suomen suurten kaupunkien aluemuseot ovat monella tapaa museoalan suunnannäyttäjiä, syrjäisten maakuntien alueellisista museoista ei voi valitettavasti sanoa ihan samaa. Valtakunnallisten erikoismuseoiden lähtökohdat museopoliittisen ohjelman tavoitteiden toteuttamisen näkökulmasta ovat selvästi näitä paremmat: esimerkiksi verkostoitumisen, osallisuuden, profiloitumisen, kumppanuuksien, kansainvälisyyden, kokoelmayhteistyön tai vaikkapa digitaalisuuden näkökulmasta ei voi väittää, että juuri ve-museot olisivat museoryhmänä jääneet alan kehityksestä jälkeen ja siksi niiden rahoitusjärjestelmä edellyttäisi merkittävää remonttia. Pikemminkin päinvastoin, ne ovat monessa mielessä museoalan lippulaivoja, joiden tulevaisuus on uudistuksessa turvattava.

Valtakunnallisten vastuumuseoiden kohdalla valitettavasti tiettyä epävarmuutta aiheuttaa yleiselle tasolle jäänyt linjaus ve-museoiden rahoituksen tarkastelemisesta tehtäväperusteisesti. Lähtökohtaisesti ohjelman päälinja siitä, että rahoitus ei määräydy statuksen tai vuosia sitten saavutetun privilegion perusteella, on täysin oikea. Valtakunnallisten tehtävien hoitaminen edellyttää valtakunnallisesti kohdennettavaa rahoitusta ja valtakunnallisilla vastuumuseoilla on hyvin erilaisia tehtäviä. Toisten ve-museoiden hoitamat tehtävät kohdentuvat selvästi suppeampiin teemoihin kuin toisten ja tämän tulisi luonnollisesti heijastua rahoitukseen.

Tehtäväkohtaista rahoitusta ei tulisi kuitenkaan kohdentaa ”tavallisesta museotoiminnasta” erotettavaan valtakunnalliseen työhön, koska tällaista rajanvetoa ei käytännössä voi tehdä. Pääsääntöisesti ve-museot eivät voi saada riittävää perusrahoitusta omistajiltaan, joten harkinnanvaraista lisärahoitusta tarvitaan ylipäätään mahdollistamaan ammattimainen museotoiminta kokoelmineen, näyttelyineen, ohjelmistoineen ja asiantuntijapalveluineen vastuualueella. Ilman valtakunnallisille vastuumuseoille ohjattavaa lisärahoitusta olisi mahdotonta päästä ohjelmaluonnoksen tavoitetilaan museoalan toimivasta työnjaosta, vastuualueista ja profiloituneista museoista.

Vastuualueiden vertaaminen on kuitenkin huomattavasti vaikeampaa kuin alueellisilla museoilla, joiden erot ovat verrattavissa maantieteellisiin perustein ja alueelliset tehtävät suurelta osin rinnasteisia. Aluemuseoiden rahoitusperusteissa voidaan suoraan hyödyntää erilaisia mitattavia tietoja joko itse alueeseen tai mittareiden kehittyessä myös tehtyyn alueelliseen työhön liittyen. Yksiselitteinen mittaaminen sopii paljon harkinnanvaraisuutta paremmin myös kunta-valtiosuhteeseen, jossa kunnallisen itsehallinnon tulisi antaa enemmän vapauksia tehtävien käytännön hoitamiseen liittyen. Valtakunnallisten vastuumuseoiden rahoituksen kriteerejä ja määräytymisperusteita on puolestaan erittäin vaikea mitallistaa siten, että ne kohtelisivat erilaisia ve-museoita mitenkään reilusti. Museoiden tehtävät ovat täysin erilaisia, eri teemat johtavat kovin ainutlaatuisiin profileihin ja nykyisissä rahoituspohjissa on todella merkittäviä eroja. Esimerkiksi vain osa ve-museoista saa tila-avustuksia, jotka tulee kuitenkin huomioida museon kokonaisrahoitusta tarkasteltaessa.

Mittaritiedoista johdettu rahoitusmalli johtaisi ve-museoiden kohdalla sattumanvaraisiin tuloksiin, joita jouduttaisiin kuitenkin paikkaamaan harkinnanvaraisilla muuttujilla. Rahoituksen toteutusvaihtoehtoja selvitettiin perusteellisesti vuonna 2012 tehdyssä erikoismuseoselvityksessä, jonka lopputulemana esitin tilaajanäkökulman ja tuloskeskustelujen vahvistamista ve-museoiden sekä

opetus- ja kulttuuriministeriön välillä. Tätä linjaa kiiteltiin myös museoiden tuolloin antamissa lausunnoissa, ja järjestelmää lähdettiin kehittämään tähän suuntaan. Käytännössä sellaista mallia, joka korvaisi tavallisten valtionosuuksien ja harkinnanvaraisen toiminta-avustuksen yhdistelmän toimivalla tavalla ei ole mahdollista rakentaa. Oleellista on kuitenkin se, että harkinnanvarainen rahoitus perustuu toimivaan ohjaussuhteeseen. Olisi esimerkiksi kannatettavaa, että rahoituskeskusteluja käyvät virkamiehet tutustuisivat museoiden työhön paikan päällä – tässä suhteessa pääkaupungissa toimivilla museoilla on muutoin aina tietty etumatka. Museoviraston johdolla käytävät nelivuotis-neuvottelut voitaisiin esimerkiksi järjestää vastuumuseoiden tiloissa – yhteiskunnan kannaltahan matkakustannukset ovat samat riippumatta siitä, kumpi puoli neuvottelijoista kulloinkin reissaa.

Museopoliittisen ohjelman lopussa (s. 44) nostetaan esiin tarpeet selvittää ilmaisen sisäänpääsyn tarjoamia mahdollisuuksia ja käyttöönoton edellytyksiä. Ohjelman mukaan aihe nousee toistuvasti julkiseen keskusteluun. Toimenpide-ehdotuksissa (s. 46) todetaan, että maksuttoman sisäänpääsyn vaikutuksia museoiden saavutettavuuteen, vaikuttavuuteen sekä ansaintalogiikkaan tulisi selvittää.

Työväenmuseo Werstas on ollut vuodesta 2011 alkaen Suomen suurimpia vapaan pääsyn museoita. Samalla ylläpidämme kaupallisempaa Lenin-museota, jonka pääsymaksutulot vuodelta 2016 ylittivät 58 000 euroa. Enemmistö korotettua valtionosuutta saavista museoista ei viime vuonna yltänyt näin hyvään myyntiin. Lenin-museolla ja Werstaalla on täysin erilainen profiili ja yleisöohja, mitkä oikeuttavat erilaiset toimintalogiikat. Ajatukset siitä, että kaikkien museoiden tulisi olla joko maksuttomia tai maksullisia, ovat ongelmallisia. Molemmilla toimintamalleilla voidaan rakentaa menestyvää, joskin erilaista museotoimintaa. Mikäli opetus- ja kulttuuriministeriö tarvitsee apua selvitystyön suunnitteluun tai haluaa sellaisen ostopalveluna tilata, Työväenmuseo Werstas on käytettävissä.

Yhteenvetona voidaan todeta, että ehdotus museopoliittiseksi ohjelmaksi vastaa hyvin tarkoitustaan. Työväenmuseo Werstaan näkökulmasta on tärkeää, että valtakunnallisten vastuumuseoiden rahoitusta uudistettaessa luotetaan museoiden erilaisuuden huomioivaan kokonaisvaltaiseen harkintaan ja tehtyjä tuloksia arvioivaan rahoitusohjaukseen. Tehtäväperusteisen rahoituksen automatisoiminen ei ole valtakunnallisten vastuumuseoiden kohdalla realistinen tai järkevä tavoite.

Tampereella 26.6.2017,

Kalle Kallio
museonjohtaja
Työväenmuseo Werstas

